

ÜHISKONNAÕPETUS

Üldosa: aine kirjeldus ja aine pädevus

Ühiskonnaõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmeis, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas ning aidates õpilasel kujuneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks isiksuseks. Ühiskonnaõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, vastutustunne ning õiglus.

Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks ja sotsiaalselt pädevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute nagu ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonnasse, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida, kujunemises ning oma maa kultuuripärandi teadvustamises ja väärtustamises.

Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid teiste sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega oma huvide ja võimaluste alusel.

Ühiskonnaõpetuse eesmärgiks on ühtlasi praktiliste ülesannete ja probleemide lahendamine ning ainealaste põhimõistete omandamise kaudu ühiskonna toimimisest tervikpildi saamine. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike ja vajalike otsuste tegemise oskuste, mis aitaks õpilasel ühiskonnas toime tulla, omandamine. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimese- ja tehnoloogiaõpetuses jm) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele.

Aine käsitlemisel on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö plaanimise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja asjakohasel juhul elusituatsioone (nt demokraatia rakendamine koolis, kodanikualgatus ja vabatahtlik tegevus jne). Õppetöös on vajalik kasutada kaasaegseid tehnoloogilisi vahendeid, arvestades kasutatava tarkvara legaalsust, interneti ja IT turvariske ning küberkuritegevust (riigiportaal, omavalitsus- ja riigiasutuste kodulehed, teabepäring, õigusaktid internetis), et kujundada praktilises elus vajalikku tehnoloogiaalast pädevust.

Üldpädevuste kujundamine ainevaldkonna õppeainetes

Kultuuri- ja väärtuspädevus. Kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained (ajalugu, inimeseõpetus, ühiskonnaõpetus) erinevate rõhuasetuste kaudu. Inimsuhete mõistmise ja hindamisega tegelevad enim inimeseõpetus ning ühiskonnaõpetus, näiteks vaimse heaolu ja kommunikatsiooniteemade kaudu. Üldkehtivaid moraalinorme, nende ajaloolist kujunemist tavaõigusest ja religioonist käsitletakse enim ajalooaine ja ühiskonnaõpetuses. Ajalooaine kaudu kujundatakse õpilase ajaloolis-kultuurilist identiteeti, tutvustatakse paikkondlikku (Põlvamaa, Vana-Võromaa), rahvuslikku ning teiste maade ja rahvaste kultuuripärandit ning nende sidemeid nüüdiskultuuri sündmustega (nt laulupeod). Eesmärgiks on sideme kujundamine kodukoha ja kodumaaga, ent ka enese tajumine maailmakodanikuna ning osana Euroopa kultuuriruumist. Humanistlikke ja demokraatlikke põhiväärtusi käsitletakse ja kinnistatakse eelkõige ajaloos ja ühiskonnaõpetuses. Jätkusuutliku arengu väärtustamist ja looduskeskkonnast lugupidamist kujundatakse ühiskonnaõpetuses. Tutvustades erinevaid esteetilisi suundumusi minevikus, tegeleb ilumeele kujundamisega ajalooaine. Loomingu ja loomevabaduse väärtustamisega ning autoriõiguste temaatikaga tegeleb ühiskonnaõpetus. Valdonnaainete eesmärgiks on kujundada lugupidavat suhtumist inimlikku, kultuurilisse ja looduslikku mitmekesisusse ning erinevatesse maailmavaatelistesse seisukohtadesse.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus. Kujundamist toetavad eeskätt inimese- ja ühiskonnaõpetus. Suhtlemisioskust ja selle alaoskusi (kontakti loomine, info edastamine, kuulamine, konflikti lahendamine, kompromissi leidmine jt) kujundatakse kõigis valdkonnaainetes õppetegevuse käigus ning käsitletakse eraldi teemadena inimese- ja ühiskonnaõpetuses. Oskust erinevaid hoiakuid, väärtusi, vajadusi ja soove aktsepteerida kujundatakse kõigis valdkonnaainetes. Eesmärgiks on salliva, seaduskuuleka, kohusetundliku, algatusvõimelise ja abivalmi kodaniku kujundamine, kes sooviks ja oskaks teha koostööd ühiskonna demokraatlikku arengu nimel.

Enesemääratluspädevus. Kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained. Ajalooaine ja ühiskonnaõpetus aitavad kujundada õpilase rahvuslik-kultuurilist identiteeti, millel rajaneb suutlikkus mõista oma mõtteid ja hinnanguid. Eneserefleksioonioskust, enesest mõtlemist, enda mõistmist, oma tugevuste ja nõrkuste hindamist ning käitumise analüüsimist arendab enim inimeseõpetus, ent antud tegevustele suunatakse teistegi valdkonnaainete õpetamisel. Eesmärgiks on, et õpilane suudaks arendada positiivset ellusuhtumist ja enesetõhusust ning arvestaks seejuures enda ja teiste füüsilist ja vaimset heaolu.

Õpipädevus. Kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained õpioskuste kujundamise kaudu. Õpipädevust on võimalik kujundada kõikide teemade kaudu. Ainevaldkonna ainete õpetamisel suunatakse õpilast tööle nii individuaalselt, paaris kui ka rühmas. Vajaminevat teavet (nt ajaloo sündmuste, seaduste või tervislike eluviiside kohta) suunatakse otsima nii interneti- kui ka paberkanalil kirjalikest või pildilistest allikatest (raamatud, teatmeteosed, maalid, plakatid jm). Skeemide, tabelite ja esitluste kaudu arendatakse õpilase struktuurset mõtlemist ja eneseväljendamist. Tagasisidestamise kaudu suunatakse õpilast oma teadmisi ja oskusi analüüsima. Ainetevahelise lõimingu, varemõpitu juurde tagasipöördumise ning praktiliste, eluliste seoste väljatoomise kaudu arendatakse õpilase oskust õpitud erinevates olukordades ja probleeme lahendades kasutada. Mitmekülgse lähenemise, meetodikate varieerimise, õppe praktiliste väljundite rõhutamise ning kujundava hindamise põhimõtete rakendamisega ergutatakse õpimotivatsiooni ja suunatakse õpilast edasi õppima.

Suhtluspädevus. Kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained. Ühiskonnaõpetuses käsitletavate internetisuhtluse, kommunikatsiooni, meedia, avalike suhete, riigi ja kodaniku teabesuhtluse ja rahvusvaheliste suhete teemade kaudu kujundatakse õpilase arusaamu erinevatest suhtlustasanditest ja infoväljadest. Ajalooaines selgitatakse suhtluse iseloomu ning kommete muutumist ajas ja kultuuris. Inimeseõpetuses käsitletakse eraelu, lähi- ja peresuhte temaatikat, andes näpunäiteid praktiliseks eluks. Õppetöö käigus arendatakse õpilase kirjaliku ja suulise eneseväljenduse oskust, suutlikkust ennast erinevates olukordades selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada ning eneseesitlemis- ja esinemisioskust. Autelude käigus kujundatakse põhjendamis- ja selgitamisioskust. Ajalooaines ja ühiskonnaõpetuses tutvustatakse erinevaid tekstiliike (kroonika, mälestused, elulugu, uudis, leping vm), mille eesmärgiks on rikastada keelt, oskus eriotstarbelisi tekste mõista ja kujundada kriitikameelt. Suhtluspädevust kujundatakse ka eri tekstiliikide loomisega (referaat, arutlus vm), kasutades korrektset viitamist ja sobivat stiili.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus. Matemaatikapädevuse kujundamist toetavad kõik valdkonnaained, kuna õppesisu skematiseerimisel, üldistamisel struktureerimisel ja kategoriseerimisel kasutatakse matemaatilisi mõttemudeleid. Ajaloos antakse ülevaade erinevate kultuuride ajaarvamissüsteemidest, kalendrist ning sümbolite ja arvusüsteemidest ning kujundatakse ühest ajaarvamissüsteemist teise ülemineku oskust (nt Juliuse kalendrikt Gregoriuse kalendriks) ja aja mõõtmise oskust. Allikatele toetudes õpitakse ajalooaines faktide üldistamise kaudu tegema tõendus põhiseid otsuseid (mis pole küll nii tõsiskindlad kui looduseadused). Teadusajaloo teemad aitavad mõista tehnoloogia olulisust, piiranguid ja mõju inimkonna arengule (alates pihukirvestest kuni tuumareaktoriteni).

Ettevõtlikkuspädevus. Kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained. Õppetöö käigus õpitakse nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, püstitama eesmärged, genereerima ideid ning neid ellu viima. Läbi õpitegevuse kujundatakse algatusvõimet ja isiklikku vastutust, kuid õpitakse ka ära tundma ühiseid eesmärged ning nende nimel (nt grupis) koostööd tegema. Suunatakse õpilast loovalt mõtlema ning ideede teostamiseks valima meetodeid, mis toetuvad olukorra, indiviidi suutlikkuse ning ressursside adekvaatsele analüüsile ja tagajärgede prognoosile, ning on kooskõlas eesmärkidega. Õpitakse tegevust lõpule viima, muutustele paindlikult reageerima ning ebakindlusega toime tulema. Õppesisu ja –tegevuste kaudu pööratakse ettevõtlikkusele erilist tähelepanu ühiskonnaõpetuses, kus teemat käsitletakse põhjalikult majandusvaldkonna (ettevõtluse) ja kodanikualgatuse vaatevinklist. Kodanikuvastutuse ja –kohuse selgitamise ning praktiliste algatuste kaudu on eesmärgiks kujundada aktiivne, teotaheline ja sihikindel kodanik, kes panustaks riigi ning oma kodupiirkonna (Põlvamaa) arengusse ja kaaskodanike abistamisse.

Digipädevus. Kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained õppetegevuses kasutatavate tehnoloogiate kaudu. Õpilast julgustatakse sihtotstarbeliselt nutiseadmeid kasutama nii teabe otsimisel, hindamisel kui ka tagasisidestamisel erinevate apliksatsioonide, programmide ja e-keskkondade vahendusel. Ajalooaines ja ühiskonnaõpetuses suunatakse õpilast teavet otsima usaldusväärsetest andmebaasidest ja internetilehekülgedelt (Estonica, Histrodamus, Vikipeedia, MuIS, Fotis, kodanikuportaal eesti.ee, elektrooniline riigiteataja jm) ning oma seisukohti loovalt esitlema (lino, prezi, padlet, myhistro timelines), võttes arvesse autoriõiguste temaatikat ja vältides loomevargust. Õpilast julgustatakse osalema digitaalse sisu loomes (temaatilised veebilehed, multimeediumid jm). Õpilast suunatakse digimaailma

infokülluses orienteeruma ja info adekvaatsust hindama. Eesmärgiks on kujundada kaasaja ühiskonnas toimetulev ja uudsete tehnoloogiatega kiiresti kohanev kodanik, kes oleks teadlik digikeskkonna ja interneti ohtudest ning oskaks kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti, seejuures on oluline rõhutada, et digikeskkonnas kehtivad samad moraali- ja väärtuspõhimõtted nagu igapäevaelus.

Lõiming teiste ainevaldkondadega

Valdkondade sisese ja vahelise lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks ennast teostavaks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest, näeb ja mõistab ühiskonnas toimuvat ning tal on oskusi ja valmidust ühiskonnaellu sekkuda ning selles osaleda. Sotsiaalainete valdkond on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu.

Emakeelepädevus. Kujundatakse suutlikkust väljendada ennast selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste; kasutada kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili, ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgida õigekeelsusnõudeid. Lisaks tähtsustatakse teksti kriitilise analüüsi oskust, meediakirjaoskust, info hankimise ning selle kriitilise hindamise oskust, tööde vormistamisnõudeid ning autoriõiguste kaitset.

Võõrkeeltepädevus. Kujundatakse suutlikkust kultuuride ja keelte vahelisi erinevusi mõista. Tutvustatakse erinevaid kultuure ja traditsioone, süvendatakse lugupidamist teiste keelte ja kultuuride vastu mitmekultuurilises ühiskonnas; antakse ülevaade erinevate paikkondade keele ja –kirja kujunemisest ning keelkondade ja keelte vahelistest seostest, teistest keeltest üle võetud võõr- ja laensõnadest.

Matemaatikapädevus. Kujundatakse matemaatilist kirjaoskust, ajaarvamise ja –mõõtmise oskust, ressursside (aeg, raha) planeerimise oskust, arvandmete esitlemise ja tõlgendamise (graafikud, tabelid, diagrammid) oskust, probleemipüstitamisoskust, oskust leida sobivaid lahendusstrateegiaid ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida, oskust loogiliselt arutleda, põhjendada, tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusteaduslik pädevus. Süvendatakse looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju mõistmist inimühiskonna arengule, inimese arengu ja rahvastikuprotsesside mõistmist; Kujundatakse mõistmist majandusressurssidest, üleilmastumisest, globaalprobleemidest, säästvast tarbimisest, jätkusuutlikust arengust; suunatakse keskkonnaprobleeme mõistma ja märkama ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustama.

Tehnoloogiline pädevus. Käsitletavate temade ja õppetöös kasutatavate tehnoloogiliste seadmete kaudu kujundatakse oskust hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevaid võimalusi ja ohte; oskust rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisel oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonna kujundamisel; kasutada tehnilisi vahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid. Käsitletakse tehnika ja tootmise teisenemise seoseid ühiskonna arenguga, vaadeldakse ameteid ja elukutseid, mis on seotud tehnoloogiaga, käsitletakse kutsesuunitluse, karjääri ja tööturu temaatikat.

Kunstipädevus. Käsitletakse Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid, iluhinnangute ja esteetika muutumist ajas ja ruumis; vaadeldakse ja võrreldakse erinevaid stiile, voole ja teemasid kujutavas kunstis ning nende seost ajastu mentaliteedi ja ühiskonna

sotsiaalse ülesehitusega; vaadeldakse rahvakultuuri ja kõrgkultuuri seoseid identiteediga; kujundatakse loomingulise eneseväljenduse ja eneseteostuse oskust.

Tervise- ja kehakultuuripädevus. Kujundatakse suutlikkust mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastutel ja tänapäeval; arendada sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislike eluviise järgides.

Läbivad teemad

Läbiva teema „**Elukestev õpe ja karjääri planeerimine**” käsitlemisega aidatakse õpilasel kujuneda isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elukäiku teadlike otsuste kaudu, et teha mõistlikke kutsevalikuid.

Läbiva teema „**Keskkond ja jätkusuutlik areng**” käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Läbiva teema „**Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus**” käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning osaleb poliitiliste ja majandusotsuste tegemises.

Läbiva teema „**Kultuuriline identiteet**” käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumistaoli kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel; kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna kui terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noortejms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Läbiva teema „**Teabekeskond**” käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Läbiva teema „**Tehnoloogia ja innovatsioon**” käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist uuendussõbralikuks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Läbiva teema „**Tervis ja ohutus**” käsitlemisega toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes lähtub oma igapäevaelus turvalisus- ja ohutuspõhimõtetest, hoolib teiste ühiskonnaliikmete turvatundest ning suudab kujundada turvalist elukeskkonda.

Läbiva teema „**Väärtused ja kõlblus**” käsitlemisega taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb nüüdisajal rahvusvaheliselt üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid nii koolis, väljaspool kooli kui ka edasises elus (nii avaliku kui ka isikliku elu sfääris); ei jää ükskõikseks, kui üldtunnustatud moraalireegleid eiratakse ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on oluline roll õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Aine aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse ainetunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele.

Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid teiste sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega oma huvide ja võimaluste alusel.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, nagu ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonnasse, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikjal ei elata ühtviisi hästi jne.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste omandamine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht. III kooliastmes lisanduvad Eesti riigi funktsioneerimisega seotud institutsioonid. Riigi valitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Kuna osale õpilastest võib haridustee lõppeda põhikooliga, on enam pööratud tähelepanu poliitika avaldumisele igapäevaelus ning kodaniku rollile poliitikatulemite teadliku tarbijana. Majanduse käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Aktiivse kodaniku kontseptsioon käsitleb kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult kui hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse rakendussuuna võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt koolielu korraldamises, kodanikualgatuses).

Aine käsitlemisel on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö plaanimise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja asjakohasel juhul elusituatsioone (nt demokraatia rakendamine koolis, kodanikualgatus ja vabatahtlik tegevus kodukohas).

Kogu õppes kasutatakse nüüdisaja tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi, arvestades kasutatava tarkvara legaalsust, interneti ja IT turvariske ning küberkuritegevust (riigiportaal, e-teenused, omavalitsus- ja riigiasutuste kodulehed, teabepäring, õigusaktid internetis).

Õppe- ja kasvatuse eesmärgid

Põhikooli ühiskonnaõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpuks õpilane:

- 1) tunneb huvi ühiskonna probleemide vastu, oskab neid märgata ja uurida ning oma seisukohti ja valikuid põhjendada;
- 2) oskab tulla toime tänapäeva ühiskonnas, lähtudes üldinimlikest väärtustest;
- 3) teab, kuidas osaleda poliitika kujundamises ja elluviimises nii kohalikul kui ka Eesti riigi tasandil;
- 4) väärtustab inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid: seaduslikkust, vabaduse ja vastutuse seost;
- 5) arvestab teisi, väärtustab mitmekesisust, osalemist ühiskonna arengus ja sidususes, seisab vastu kesksete normide rikkumisele ning on seaduskuulekas;
- 6) määratleb ennast ühiskonna liikmena, Eesti, Euroopa ja maailmakodanikuna.
- 7) algatab ning toetab koostööd ühiste eesmärkide seadmisel ja elluviimisel;
- 8) kasutab ühiskonnaõpetuses omandatud teadmisi, oskusi ja hoiakuid oma edasiste õpingute ja teadlike karjääriotsuste kavandamisel ning langetamisel, koostab esmase karjääriplaani.

Õppe- ja kasvatuseesmärgid II kooliastmes.

6. klassi lõpetaja:

- 1) teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid;
- 2) mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis, märkab probleeme koolis, toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
- 3) märkab ning arvestab erinevaid huve ja võimalusi ning on valmis koostööks ja kokkulepeteks, oskab otsida ja pakkuda abi probleemide lahendamisel;
- 4) teab Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone, kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus) ning nimetab erinevaid riigijuhtimisega seotud ameteid/elukutseid;
- 5) teab, mis on põhiseadus ja teised seadused, miks tuleb seadusi täita; teab, mis on lapse õigused ja vastutus;
- 6) selgitab näidetega, mis on kodanikuühendus, kodanikualgatus ja vabatahtlik töö; põhjendab vabatahtliku töö vajalikkust ning pakub abi abivajajaile; tunneb ära ebaõigluse ja oskab sellele vastu seista;

- 7) mõistab inimeste iseärasusi ning teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on salliv erinevuste suhtes ja valmis koostööks;
- 8) toob näiteid ühiskonna toimimiseks ja arenguks vajalikest elukutsetest ja ettevõtetest ning väärtustab töötamist kui peamist elatusallikat, tunneb oma õigusi ja vastutust omanikuna ja tarbijana ning mõistab, miks erinevais ameteis töötamisel eeldatakse erinevaid teadmisi, oskusi ja isiksuseomadusi;
- 9) oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks ning seda kriitiliselt hinnata; esitab oma teadmisi ja seisukohti selgelt ja veenvalt ning suudab neid põhjendada; loob, kasutab ja jagab infot ning väärtustab enda ja teiste autorite tööd;
- 10) teab, et tal on õigus saada abi, ning oskab leida abi ettetulevates elusituatsioonides.

Õppe- ja kasvatuseesmärgid III kooliastmes.

9. klassi lõpetaja:

- 1) teab demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;
- 2) määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena, vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;
- 3) teab ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning kaitseb inimõigusi, tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ja käitub sallivalt;
- 4) tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida ja kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi; kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi; selgitab näidete kaudu vabaühenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärke;
- 5) tunneb Euroopa Liidu ülesehitust ja väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärke;
- 6) selgitab üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses; teab, mis on avalik ja erasektor; teab maksustamise eesmärke ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;
- 7) kaalub oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma võimetest, huvidest, teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning valikuid väliselt mõjutavatest teguritest;
- 8) hindab ressursside piisavust ning tarbib säästlikult; tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;
- 9) oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid, arvestab autoriõiguste kaitset;
- 10) teab, mis on üleilmastumine, ja toob näiteid üleilmastumise mõjude kohta majandusele, kultuurile, keskkonnale jne;
- 11) teab riigi juhtimis- ja haldusstruktuuride ameteid/elukutseid ning nende töö sisu ja arutleb selle üle, mis on olulised eeldused selle töö tegemiseks; valdab ülevaadet riigiteenistujaks kujunemise ja õppimise võimalustest.

6. klass

1. Õpitulemused

Õpilane:

- 1) seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõisteid rahvus, riik, võrdõiguslikkus ja sallivus;
- 2) nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab nende eluolu ja kultuuritraditsioone;
- 3) nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid;
- 4) toob näiteid naiste ja meeste võrdsete õiguste ning nende rikkumise kohta Eestis;
- 5) teab ja hoiab kogukonna traditsioone;
- 6) teab, mis on isikutunnistus ja reisidokumendid (pass, isikutunnistus);
- 7) nimetab ja näitab kaardil Eesti naaberriike ning toob näiteid, kuidas muu maailm mõjutab elu Eestis;
- 8) seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid kodanikuühendus, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus;
- 9) nimetab kodukohas tegutsevaid seltse, klubisid ja ühendusi ning kirjeldab nende tegevust; 10) nimetab kodukohas ja koolis tegutsevaid noorteorganisatsioone ning kirjeldab nende tegevust;
- 11) teab kodukoha kodanikualgatusi ning algatab neid ja osaleb neis võimaluse korral;
- 12) toob näiteid vabatahtliku töö kasulikkuse kohta; märkab probleeme ja pakub vajajatele abi;
- 13) seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid inimõigus, seadus, demokraatia;
- 14) iseloomustab demokraatia põhimõtteid;
- 15) teab ja austab inimõigusi;
- 16) teab, et Eesti on demokraatlik vabariik, nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi Presidendi peamisi ülesandeid;
- 17) teab, mis on kohalik omavalitsus, toob näiteid oma valla/linna omavalitsuse tegevuse kohta;
- 18) teab, et kõik on võrdsed seaduse ees ja peavad seadusi täitma, toob näiteid seaduskuuleka käitumise kohta;
- 19) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis;
- 20) toetab oma suhtumise ja tegutsemisega koolidemokraatiat;
- 21) tunneb ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid, nimetab lapse õigusi, teab õiguste ja vastutuse tasakaalu;
- 22) teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel;
- 23) teab, kuidas raha teenitakse ja millest koosneb pere eelarve; oskab kulutusi tähtsuse järjekorda seada, koostada eelarvet oma taskuraha piires ning oma aega plaanida;
- 24) teab internetipanga ja pangakaardi (PIN-koodi) turvalise kasutamise reegleid;
- 25) iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed ja ametid;
- 26) selgitab erinevate elukutsete vajalikkust ühiskonnale;
- 27) oskab tarbijana märgata ja mõista tooteinfot ning tunneb tarbija õigusi.

2. Õppesisu

I Sotsiaalsed suhted.

Inimesed meie ümber, kogukonnad; Euroopa riigid ja rahvad; sallivus.

Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). Sooline võrdõiguslikkus. Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas. Sõpruskond. Koolipere. Euroopa riigid, Eesti naaberriigid.

Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus, koostöö.

Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus. Noorteorganisatsioonid. Eakohased kodanikualgatuse võimalused. Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused.

II Demokraatia

Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine.

Rahva osalemine ühiskonna valitsemises: arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja saada valitud. Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus. Kohalik omavalitsus. Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon. Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne).

Koolidemokraatia, lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas.

Õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). Lapse õigused (õigus haridusele, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.

III Töö ja tarbimine.

Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööeetika.

9. klass

1. Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid avalik arvamus, avalik elu, eraelu, ajakirjandusvabadus, ajakirjanduseetika, autoriõigus, autorivastutus, reklaam, intellektuaalomandi kaitse (plagiaat);
- 2) iseloomustab näidete varal avaliku ja eraelu piiride seadmist ning ületamist;
- 3) avaldab arvamust ajakirjanduses käsitletavate probleemide kohta; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid probleemide kirjeldamiseks;
- 4) teab reklaami funktsioone ja liike;
- 5) tunneb ja austab autori õigusi ning vastutust; viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- 6) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid sotsiaalsed erinevused, sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, identiteet, mitmekultuurilisus;

- 7) märkab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi;
- 8) väärtustab sotsiaalset õiglust ja sidusust;
- 9) väärtustab soolist võrdõiguslikkust;
- 10) mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega;
- 11) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, ärisektor, eraettevõtte, mittetulundussektor, sihtasutus;
- 12) selgitab ühiskonna sektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas;
- 13) teab sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi;
- 14) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid inimõigused, põhiõigused;
- 15) tunneb inimõigusi ja lastekaitse põhimõtteid;
- 16) kirjeldab õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost;
- 17) tunneb riske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust otsida abi;
- 18) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid demokraatia, autokraatia, totalitarism; võimude lahusus ja tasakaal, õigusriik, kodanikuõigused, kodanikuvabadused, kodanikuühiskond, kodanikualgatus;
- 19) selgitab demokraatia põhimõtteid ning nende rakendamist riigivalitsemises;
- 20) tunneb demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega arvestamist, igaühe võrdsust seaduse ees); käitub demokraatia põhimõtete järgi;
- 21) eristab demokraatiat ja autokraatiat, võrdleb demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhijooni;
- 22) selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid;
- 21) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid põhiseadus, põhiseaduslik institutsioon, põhiseaduslikud õigused, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, täidesaatev võim, president, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus (KOV), kohus, õigusakt; erakond, valimised, kodakondsus, kodanik, alaline elanik;
- 22) tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust ning iseloomustab Eesti riigi poliitilist ja halduskorraldust;
- 23) mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda; oskab leida vajalikku õigusakti ning kasutada elektroonilist Riigi Teatajat (eRT);
- 24) teab riigi- ja omavalitsusasutuste struktuuri, sh riigi- ja omavalitsusasutuste portaalide kasutusvõimalusi;
- 25) tunneb kodanikuõigusi ja -kohustusi, Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsuse saamise tingimusi;
- 26) selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid;
- 27) teab peamisi rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on;
- 28) nimetab Eesti parlamendierakondi;
- 29) teab Euroopa Liidu liikmelisusest tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi;
- 30) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid kodanikuühiskond, vabaühendus, kodanikuosalus, kodanikualgatus;
- 31) iseloomustab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel;
- 32) mõistab kodanikuühiskonna ja vabaühenduste toimimise põhimõtteid ning eesmärgi;

- 33) analüüsib kodanikuühiskonnas tegutsemise võimalusi ja probleeme ning pakub lahendusi;
- 34) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid turumajandus, turg ja turusuhted, nõudmine, pakkumine, konkurents, tootlikkus, kasum, riigieelarve, riiklikud ja kohalikud maksud, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus, tööturg, bruto- ja netopalk, laen, investeeering, tarbijakaitse;
- 35) tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul; teab, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötu;
- 36) analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ja võimalusi edasiõppimist ning karjääri plaanides;
- 37) teab eelarve koostamise põhimõtteid, oskab arvutada netopalka;
- 38) teab oma õigusi ja vastutust tarbijana ning tarbib säästlikult;
- 39) kirjeldab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid ning ettevõtluse ja riigi rolli majanduses; selgitab maksustamise eesmärgi, teab Eestis kehtivaid makse, üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega.

2. Õppesisu

I Ühiskond ja sotsiaalsed suhted

Meedia ja teave

Raamatukogu, internet. Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne. Kommunikatsioonietika, avaliku ja eraelu piir. Turunduskommunikatsiooni funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne. Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine.

Ühiskonna sotsiaalne struktuur

Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm. Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus. Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus. Väärtused ja identiteetid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid.

Ühiskonna institutsiooniline struktuur

Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused). Erasektor ehk tulundus- või äri sektor kui kasumile suunatud sektor. Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused.

Ühiskonnaliikmete õigused

Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel. Inimõiguste rikkumise ärahoidmine. Vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm. Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused. Lapse õigused, kohustused ja vastutus. Lastekaitse rahvusvahelised probleemid. Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne eksploatatsioon jm. UNICEFi tegevus.

II Riik ja valitsemine

Demokraatia

Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused. Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal. Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused.

Eesti valitsemiskord

Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus. Õigussüsteem. Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus. Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis. Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad. Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine. Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides.

III Kodanikuühiskond

Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaühendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused. Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasomavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid. Käitumine kriisioludes.

IV Majandus

Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: aktsiaselts (AS), osühing (OÜ), füüsilisest isikust ettevõtja (FIE). Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas. Riigi roll majanduses: plaanimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus. Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjaile ja tööotsijaile. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul. Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ning investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus.

Õppetegevus

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvialadega tegelda;

- 3) võimaldatakse nii üksi- ja ühisõpet (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd jm kooperatiivse õppimise vormid), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaiks, ent ka koostööle orienteeritud õppijaiks, loovaiks ja kriitiliselt mõtlevaiks ühiskonnaliikmeiks;
- 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja –vahendeid (e-õpikud, e-keskkonnad);
- 6) arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid, sealjuures on põhirõhk hoiakute kujundamisel;
- 7) arvestatakse õpilaste võimeid ja suutlikkust, kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
- 8) kasutatakse mitmekülgset õppemeetodite valikut rõhuasetusega aktiivõppemeetodeile: vestlus, arutelu, diskussioon, juhtumianalüüs, paaris töö, projektõpe, rollimäng, rühmatöö, väitlus, ajurünnak; tegevuspõhine õpe (nt mudelite ja makettide valmistamine, ühistegevus ja vabatahtlik töö, heategevusprojekt), filmi- (õppe-, dokumentaal-, mängu-) ja pildi- (karikatuur, plakat, tabel jm) analüüs;
- 9) luuakse võimalused koostada referaat, õpimapp ja uurimistö, teha praktilisi uurimistöid (nt töö allikate ja kaardiga, töölehtede ja kontuurkaardi täitmine, loovtöö/arutluse/arvamusloo kirjutamine, töö esitlemine, infootsing teabeallikatest, infoanalüüs, klassielu reeglite, päevaplaani ja isikliku eelarve koostamine, statistika ning juriidilise dokumendi lugemine, dokumendiplankide täitmine), osaleda temaatilistes mängudes (nt tarbijakaitse), kriitiliselt analüüsida reklaami, teemakohaseid filme jms;
- 10) laiendatakse õpikeskkonda: arvuti-/multimeediaklass; muuseumid, Riigikogu, omavalitsusasutused, kohtumaja, ettevõtted, kodanikeühendused, seltsimajad jm;
- 11) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga (kohtuda erinevate inimestega, kaasata vanemaid jne), et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane.

Hindamise põhimõtted

Hindamise põhiülesanne on toetada õpilase arengut, et kujuneks positiivne minapilt ja adekvaatne enesehinnang. Hinnatakse õpilase teadmisi ja oskusi suuliste vastuste, sh esituste ning kirjalike tööde alusel, arvestades teadmiste ja oskuste vastavust ainekavades taotletavatele õpitulemustele ning õpilase individuaalseid iseärasusi ja mõtlemise arengut. Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest.

Hoiakute ja väärtuste kohta (nt huvi tundmine, tähtsuse mõistmine, väärtustamine, vajaduste arvestamine, reeglite järgimine) antakse tagasisidet.

Õpitulemusi hinnatakse sõnaliste hinnangute ja numbriliste hinnetega. Õpitulemuste hindamise vormid peavad olema mitmekesised. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse, mis hindamisvahendeid kasutatakse ning mis on hindamise kriteeriumid. Tähtsal kohal on kujundav hindamine, mis keskendub eelkõige õpilase arengu võrdlemisele tema varasemate saavutustega. Hindamise kriteeriumid ja viiepallisüsteemist erinev hindamise korraldus täpsustakse kooli õppekavas.

Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Aineteadmisi ja -oskusi ning hoiakuid hinnates on põhirõhk kujundaval hindamisel.

Õpitulemusi hinnates kasutatakse mitmekesiseid ja õpitulemustega vastavuses olevaid vorme, mis sisaldavad suulisi, kirjalikke ja praktilisi ülesandeid. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla. Praktiliste tööde puhul hinnatakse mitte ainult tulemust, vaid ka protsessi kulgu.

Suuliste ja kirjalike ülesannete puhul õpilane:

- 1) selgitab ning kirjeldab mõistete sisu ja nendevahelisi seoseid;
- 2) selgitab oma arvamusi, hinnanguid, seisukohti ja suhtumisi, seostades neid omandatud teadmistega;
- 3) eristab, rühmitab, võrdleb ja analüüsib olukordi, seisundeid, tegevusi ning tunnuseid lähtuvalt õpitulemustest;
- 4) demonstreerib faktide, mõistete ning seaduspärasuste tundmist, lähtudes õpiülesannete sisust.

Praktiliste ülesannete puhul õpilane:

- 1) rakendab õpituatsioonis teoreetilisi teadmisi praktiliselt;
- 2) demonstreerib õpitulemustes määratud oskusi õpituatsioonis;
- 3) kirjeldab õpitulemustes määratud teadmiste ja oskuste rakendamist igapäevaelus.

Ühiskonnaõpetuses tuleb hindamisel arutlusoskust kujundavaid ja kontrollivaid ülesandeid koostades järgida jõukohasuse põhimõtet märksõnadest lahendamist toetava selgituseni ning täpse juhendini. Kokkuvõtvaks hindamiseks sobivad arvamslugu ja juhtumianalüüs, dokumendi ja kaardi tundmine, avatud ja etteantud vastustega ülesanded, mõiste ja selgituse kokkuviiimine, teabe tõlkimine teise vormi (graafikust tabelisse vms) ning info leidmine, kasutamine ja rühmitamine. III kooliastmes sobivad kokkuvõtvaks hindamiseks probleemküsimuste avamine, arvamslugu, uurimus ja juhtumianalüüs, dokumendi, statistiliste andmete ja karikatuuri analüüs, kaardi tundmine, avatud ja etteantud vastustega ülesanded: mõiste ja selgituse kokkuviiimine, teabe tõlkimine teise vormi (graafikust tabelisse vms) ning info rühmitamine.

Praktiliste tööde puhul hinnatakse töö plaanimise, tegemise, tulemuste tõlgendamise, järeldamise, põhjendamise ning tulemuste esitamise oskust.

Õpilase ja õpetaja koostöös hinnatakse ka õpilase õpitulemusi koolivälises mitteformaalses õppes, kui seal omandatu vastab taotlevatele õpitulemustele (nt osavõtt projektidest, tegevus õpilasesinduses või kodanikuühendustes jm).